

Gyula Décsy: The Linguistic Identity of Europe. In collaboration with John R. Krueger. Part I–II. (folyamatos számozás). *Eurolingua*. Bloomington, Indiana 2000. 507 oldal.

1. Décsy Gyula jelzett munkáját érdemben méltatni, taglalni, erényeit felismerni és elismerni nem kis feladat. A szerző tollából már korábban is kikerült hasonló témájú munka: *Die linguistische Struktur Europas. Vergangenheit – Gegenwart – Zukunft* címmel (Wiesbaden, 1973). A szerző Európa 62 nyelvét akkor (1973-ban) 300 oldalon taglalta, míg a jelen mű immár két kötetre duzzadt, és 507 oldalon elemzi a 62 nyelvet, sok-sok új szempontot, új elvi-elméleti átgondolást, megközelítést felvonultatva, beleszöve ebbe a hatalmas ívű nyelvi áttekintésbe. Az 1973-as munkáról szólva mind Balázs János (1977: 301–7 és 1983: 19–22), mind Kálmán Béla (1975: 364–71) elismerik Décsy rendkívüli felkészültségét, tájékozottságát. Kálmán Béla külön is kiemeli, hogy „páratlanul gazdag és olvasmánynak is lebilincselő könyv” (Kálmán 1975: 364).

A 2000-ben megjelent kétkötetes, tudományos alapossággal megírt munkáról ugyanez még inkább megállapítható: hasznos, ugyanakkor lebilincselő olvasmány. Olyannyira gazdag, oly sok érdekesen fontos részletre terjed ki, hogy lehetetlen minden felvetésére, tényközlésére, eredeti megközelítésére reflektálni, azokat érdeme szerint méltatni, így csak a saját tudati szűrőmonon átfutó legfontosabb elvi, ténybeli összefüggéseket feltáró mondanivalókra összpontosíthatok.

2. Tudjuk, hogy megközelítőleg hasonló szándékkal már A. Schleicher is megpróbálta átfogni Európa nyelveit 1850-ben (*Die Sprachen Europas in systematischer Übersicht*, Bonn), majd jóval később, 1918-ban és 1928-ban A. Meillet (*Les langues dans l’Europe nouvelle*, Paris). Említést tehetnénk a különböző mélységű areális nyelvészeti törekvésekről, a „nyelvszövetség” (*Sprachbund*) híveiről, de Décsy újból és újból feltámadó sikeresen makacs kísérleteit igazán csak akkor értjük meg, ha tudjuk, hogy Európa nyelvi egysége hitének régtől fogva voltak megszállottjai. Említhetnénk akár Dantét is, de akit igazán megigézett ez a meggyőződés, az éppen a neves Jos. Just. Scaliger volt, aki 1610-ben hátrahagyott munkájában, a *Diatriba de Europaeorum Linguis* című fejezetben megkísérelt az európai nyelvekről egyfajta áttekintést nyújtani, bár mai szemmel nézve, kevés sikerrel. Jellemző, hogy az általa (egyebek közt) felsorolt úgynevezett 7 kis nyelv között a magyar éppen a finn nyelv mellett foglalt helyet anélkül, hogy Scaliger bármiféle (tipológiai, genetikai) egyezést látott volna a két nyelv között. Megemlíthetnénk A. Jäger nevét (*De lingua vetustissima Europae*, Stockholm, 1686), de akár Leibnizre is hivatkozhatnánk. Fontos állomás ezen az „eszmetörténeti” úton a spanyol Hervas Y Panduro, aki 1800–1805-ben, hat kötetben foglalta össze a világ (akkor ismert) nyelveit, s a hat kötetből három kötet kizárólag Európa nyelveivel foglalkozik, több mint ezer oldalon. Természetesen Hervas is sajátos nyelvi egységnek fogta fel Európát, de úgy, hogy feltételezett egy (ma már alig értelmezhető) kelta, illetve szkíta-kelta „egyesítő” szubsztrátumot. A magyar – szerinte – teljességgel szkíta eredetű.

3. Décsy Gyula munkája a XXI. század hajnalán ugyan ebből a régi vonulatból nőtt ki, de persze attól már beláthatatlanul messze eltávolodott, mivel a nyelvtudomány is egészen más irányt vett. A hajdani szimplifikálás (kelta, szkíta, héber stb. ősforrás) egységesítő ereje végleg megtört, amiből az (is) következik, hogy ma nagyságrendekkel nehezebb adott nyelvcsoporthoz egységéről, kohézió pilléereiről értekezni. Érthető ezek után Décsy nagy ívű törekvése, hogy valamilyen érthető, követhető rendbe tagoltan, igazolhatóan sajátos egységnek tekintse Európa 62 nyelvét.

4. Szervesen illeszkedik a könyv nyitó mondanivalójába (16–23) a szerző egyik kedvelt témaköre: az emberi nyelv eredete és előtörténete (Décsy 1977). Hatalmas időtávlatokat átszelve, nagy felkészültséggel és hozzáértéssel elemzi az emberi beszédet, majd ennek strukturális vázát, a nyelvet. Mivel az idők messzeségében zajlottak a nyelvfejlődés kezdeményei, ma még sok minden homályos, de Décsy releváns fejtegetései igen meggyőzőnek mutatkoznak. Láthatóan azonban nem igen ért egyet azzal, hogy az ember **nyelvi ösztönrel együtt** született (vö. Pinker 1984: 342–55), és nem valamiféle felfelé kúszó létraszerű fejlődés jellemzi. Nem érdemes elfelejteni W. Humboldtot, aki az ember és nyelv szimbiotikus viszonyát zseniálisan fogalmazta meg: „Az ember csak nyelv révén ember, ám ahhoz, hogy a nyelvet feltalálja, már embernek kellett lennie” (Humboldt 1820: 11). Igaz, Humboldt óta hosszú idő telt el, nagymértékben kitágult a tudomány horizontja, de vajon túlléptünk-e már Humboldt fenti megállapításán?

5. A szerzőnek az európai nyelvek rendbe állításakor számos problémával kellett szembeülnie. Így például azzal, hogy a földrajzi határok nem esnek mindig egybe a „nyelvi határokkal”: az angol nem szűnik meg a szigetország partjainál, a portugál és a spanyol átnő Közép- és Dél-Amerikába (hogy csak a fontosabb régiókat említsük), az orosz nyelv nem ér véget az Ural-hegységénél, a török nyelv kapuja nem zárul le Isztambulban, és így tovább.

A kontinensnyi nyelvi kohéziós erőt Décsy kisebb – belső összetartozást sejtető – csoportokba rendezve tárja elénk: 1. **fő nyelvek** (54–70, SAE [sztenderd átlagos európai] zóna): német, francia, angol, olasz, orosz; 2. **a viking övezet** (77–103): dán, norvég, izlandi, faröeri, ír, skót, welszi, lapp, finn, vepsze; 3. **a tengerparti övezet** (105–17): fríz, holland, baszk, spanyol, portugál, máltai; 4. **a pejpusz övezet** (119–28): észt, vót, lív, lett; 5. **a rokitnói övezet** (130–49): lengyel, litván, belorusz, ukrán, kasub; 6. **a dunai övezet** (151–74): cseh, szlovák, magyar, szlovén, szerb-horvát (szerb, horvát, boszniai); 7. **a balkáni övezet** (180–206): román, moldvai, bulgár, macedón, albán, görög, török; 8. **a káma övezet** (209–34): csuvas, cseremis, tatár, baskír, zürjén, mordvin, jurák, kalmük. 9. **Elszigetelt nyelvek** (236–41): luxemburgi, réto-román, szorb, gagauz. 10. **Di-aszpóra nyelvek** (242–57): jiddis, ladino, karaim, roma (cigány), örmény.

6. Az övezeti besorolások meggyőzőek, noha első pillantásra inkább földrajzi jellegűnek tűnnek, s ezzel maga a szerző is tisztában van. Mindemellett más beosztást csak ügyel-bajjal lehetett volna elképzelni. Az érdeklődő olvasónak is feltűnik, például hogyan kerül a finn és lapp a viking övezetbe akár nyelvileg, akár mint „viking”. A tengerparti övezetbe láthatóan nem illik bele a máltai, ezzel kapcsolatban már Balázs is (1983: 21) kételyeket fogalmazott meg. Továbbá: a dunai övezet nyelvei közül a cseh nem is érintkezik a Dunával, hacsak nem gondolunk a hajdani Csehszlovákiára. Hogy Románia miért nem sorolható a dunai övezetbe, az látszólag földrajzi talány, de ha a román nyelv struktúrájára gondolunk (például a szuffixált határozott névelőre), akkor a balkáni övezethez való tartozása az albánnal, a bolgárral együtt érthetőnek bizonyul. Ám a görög és a török nyelv balkáni besorolása bizonyosan kételyeket ébreszthet, hasonlóképpen a magyar, amely ugyan kétségtelenül hosszan érintkezik a Dunával, de nyelvi struktúrája ezeréves európai honossága mellett sem simult a szomszédok nyelveihez, mégha a kölcsönös szóátvételek nyilvánvalóak is. Mindezek ellenére a csoportosítás mégis elfogadható.

Elgondolkozhatunk azon, vajon nem lett volna-e egyszerűbb a fő nyelveket (német, francia, angol, olasz, orosz) valamiképpen más övezetek nyelvei között szerepeltetni? Így például a német – Ausztria és Bajorország okán – a dunai övezetbe kerülhetett volna nemcsak földrajzi (Duna), hanem az erős történelmi és nyelvi érintkezések miatt is. Franciaország és Anglia pedig a tenger-

melléki nyelvi egységek közé sorolódhatott volna, az olasznak és a máltainak (a hiányzó szárd és a katalán nyelv mellett) megalkothatnánk a „tírréni övezet” összefoglaló nevet. Némi hiányérzetet kelt, miért nem tartozik a spanyol a fő nyelvek közé? A spanyol számos tekintetben több nyelvi vonást örökölt a latintól, mint a francia, s ugyanakkor globális jelentősége (az angol után) aligha kérdőjelezhető meg. Balázs (1983: 20) ugyan vitatja, hogyan került az orosz az úgynevezett SAE (sztenderd átlagos európai) nyelvek közé, de ez véleményem szerint teljesen érthető a whorfi szemlélet – a SAE nyelvek mint az európai nyelvek reprezentatív mintája – alapján. Balázs láthatóan nem találja problémamentesnek a SAE nyelveket (Balázs 1977: 304), de nézetem szerint éppen ezzel a hipotézissel indokolható, hogy Európáról egyáltalán mint **bizonyos nyelvi egységről** beszélhetünk. Éppen ez az, amit Décsy kitűnő érzékkel ragadott meg, s amellyel Európát nyelvi egységnek lehet tekinteni minden széttartó erő ellenére is. Mint közismert, a B. Whorf amerikai nyelvész által alkalmazott SAE jelölés – tehát az európai nyelvek egyfajta „szublimációja” – összetartozó egységként mutatkozik az amerikai indián nyelvek (például hopi, navajo, yurok, kwakiutl stb.) megdöbbentően sokféle és eltérő alapvonásaival szemben. Aki csak futólag is beleolvass Franz Boas Handbook of American Indian Languages (1911) című munkájába, kénytelen szembesülni olyan nyelvi rendszerekkel, amelyek egyáltalán nem hasonlítanak az európai nyelvekhez. Maga Boas figyelmeztet – s ez talán a SAE jelölés ősforrása –, hogy az európai nyelvek grammatikusai olyan nyelvi-nyelvtani kategóriarendszert dolgoztak ki, amelyről azt hitték, hogy minden nyelv leírására használható. Ez azonban univerzálisan nem alkalmazható, minthogy az európaiktól eltérő nyelvrendszereknél nem működik (Boas 1911: 35). Ilyen élménye lehetett H. Brusciottónak, az olasz hittérítőnek, aki 1659-ben nekilátott – a latin grammatika alapján – a bantu nyelvten megírásához (vö. Hegedűs 1962: 335). E. Sapir Language (1921) című ismert munkája – éppen Fr. Boas nyomán – már érzékelteti a nyelvrendszerek szívósságát, azt tudniillik, hogy általánosságban véve a népek, fajok keveredhetnek egymással, de a nyelvek nem (Sapir 1921: 208). B. Whorf többé-kevésbé hasonló élménnyel szemrevételezte az indián nyelveket (főként a hopit), mint Sapir, s hamarosan amolyan nyelvfilozófiai tétellé szilárdult a Sapir–Whorf hipotézis. Eszerint – elnagyoltan értelmezve – a különböző nyelveken beszélők különbözőképpen interpretálják vagy pontosabban: jelölik és szemlélik a világ objektív és képzelt vagy átélt jelenségeit. Ezzel szemben áll a már Arisztotelészről kisarjadt, a középkorban is többször visszhangzó, majd a 17–18. században – főként francia nyelvfilozófusok által – kidolgozott tétel, mely szerint változatos ugyan a nyelv formája, de alapjában a nyelv mindenütt (belső) egységet mutat fel. Ezt vallja Décsy is: „...az egyetemes nyelvten népszerű eszméje azt jelenti, hogy csak egy nyelv van a világon. Ez nem szellemeskedés; ha a világ nyelvei alapstruktúrájukban nem volnának azonosak, nem tudnánk fordítani egyik nyelvről a másikra” (Décsy 1991: 309–10). Persze a kérdés **ma még** nem ilyen egyszerű, ugyanis mondjuk a motu (Új-Guinea) nyelvről bármit le lehetne fordítani ma történetesen angolra, de Stephen W. Hawking A Brief History of Time (1988) című munkáját vagy akár Décsy jelenleg ismertett művét nem tudnánk a szóban forgó pápua nyelvre lefordítani.

7. A szerző nagy távlatokat átfogó tudományos teljesítményét akkor értékelhetnénk reálisan, ha spekulatív módon feltételeznénk, hogy Európa az egyetlen kontinens a világon. Ez esetben nyelvi identitása szigorú korlátok közé szorulna. Minthogy azonban Európa csak egyike a kontinenseknek, végső soron a **többi világrésszel való összehasonlítás útján** válik egyértelművé a nyelvi identitás. Felmerül a kérdés, vajon lehet-e beszélni Ázsia nyelvi „identitásáról”? Találnánk-e valamiféle közös nevezőt Észak-Amerika őshonos nyelvei között? Dél-Amerika valóságos őserdeje a legkülönfélébb bennszülött nyelveknek, mégha például a kecsuától és az aymarától el is tekintünk. Az afrikai nyelvek identitásáról – több mint ezer nyelv – még kevésbé lehetne beszélni (vö. Fodor 1982; Welmers 1973). De nem szükséges ilyen messzire mennünk, hiszen Európa déli határvidékén túl terül el a megmagyarázhatatlan új Babel, ahol „úgy becsülhetjük, hogy 50 különböző nyelvet beszélnek... és a Kaukázus volt (az arab geográfusok számára) a **djabal alalsun** ’a nyelvek hegysége’, és a római kerekedőknek a hagyomány szerint ezen a területen 150 különféle

tolmácsot kellett használniuk” – mondja Décsy (12–3). Nagyon is jó oka volt a szerzőnek elhatárolni a Kaukázustól, még földrajzi alapon is, s ezt nem kényelmi, hanem elvi alapon tette.

8. A szerző miután egyfajta modellnek tekinti a SAE nyelveket, helyesen mutat rá egyes fonetikai, hangsúlybeli, főnév- és igeragozási hasonlóságokra (54–5, 70–7). Balázs (1983: 20) vitatja az orosz nyelv SAE affiliációját s talán nem minden alap nélkül, ugyanis a SAE nyelvek „nyugati” csoportjában (német, francia, angol) például az igeidők bizonyos fokig jelentős rokonságot mutatnak fel, az orosz nyelv azonban másra helyezi a hangsúlyt: a befejezettségre és a folyamatosságra, s noha az orosz igében is van múlt, jelen, jövő, az említett aspektus döntően fontos része az orosz igehasználatnak. Továbbá: az oroszban nincs **habeo**-használat, az identifikáció (**esse**) alkalmazása eltérő a „nyugati” csoporttól, nincs határozott névelő sem stb. Mindamellett azonban, ha ismét egyéb kontinensek őshonos nyelveire gondolunk, nagyon is SAE nyelvnek lehet tekinteni az orosz és általában a szláv nyelveket.

Természetesen bármennyire is megragadható egységet képvisel nyelvei tekintetében Európa (szemben más kontinensek nyelvi zűrzavarával), egyes nyelvek között számos eltérés észlelhető. Furcsa például hogy néhány balkáni nyelvben – tehát Európa déli régiójában – szuffixált határozott névelő van, s ugyanez a névelő jellemzi az északi régiót is, tehát a skandináv nyelvek mindegyikét. Továbbá: ismert, hogy a magyar és a finnségi nyelvek genetikailag rokonok, mégis súlyos grammatikai különbségek mutatkoznak e nyelvek között. A Décsy által elemzett „kölcsonös megérthetőség” (275–6) esete még ebben a szorosnak tekinthető viszonyban sem áll fenn. De még a norvég lapp és a Kola-félszigeti lapp sem érti egymás nyelvét – mondja Décsy. Hasonló kölcsonös megértési nehézségek tapasztalhatók egyes germán nyelvek között is, noha egybetartozásuk kétségbevonhatatlan.

9. Európa nyelveit a sok morfológiai eltérés ellenére mégiscsak sajátosan meghatározott egységként kell felfognunk. Nemcsak azért, mert más kontinensek nyelvi tekintetben sokkal átláthatatlanabbak, hanem azért, mert az európai nyelvek külső (morfológiai) felszíne alatt egy kb. kétezer éves mély réteg húzódik meg: a görög–latin kulturális hagyomány, amely egymáshoz csiszolta a soknyelvű európai népek tudati beállítottságát (Décsy: „mind-set”) és gondolkodási módját (341). A görög–latin hagyomány mellett, azzal párhuzamosan egymásba fonódva csatlakozott ehhez a hagyományhoz a Biblia, a maga számtalanszor idézett, átélt, s máig kiiktathatatlanul rögzült nyelvi ikonjaival, engrammaival. Maga a bibliafordítások nemzeti nyelvű fellendülése (tehát a 16. sz. óta) teremtette meg az európai nyelvek egyik karakterisztikáját és a nemzeti öntudatot, majd a nyelvi keretek lokalizálható egységét (vö. 328–32). Tudjuk, hogy annak idején (XVI–XVII. század) éppen a Biblia erőteljes hatására a héber is (mint „szent nyelv”) csatlakozott a görög–latin kultúrához, és a reneszánsz lendület elismert tartozéka lett. A tudósi mivolt kitüntetett jegye volt a „három szent nyelv” (görög–latin–héber) ismerete. Éppen ebből a két irányból ötvöződött össze Európa nyelveinek **„belső” egységbe szerveződése**. Décsy láthatóan ezt tartja szem előtt, amikor a kulturális frazeológiát tárgyalja (385–90), s itt igen lényeges szempontokra hívja fel a figyelmet. Európa nyelvi identitásának tekintetében azonban, nézetem szerint, mennyiségileg több részletezésre is igényt tarthatnánk, hiszen az identitás „belső” szinten erősebb kohéziót mutat, mint a „külső” megjelenési formákban. A „belső” szinthez tartoznak a mondások, közmondások ország- és nyelvi határokat átszelő hasonlósága, mint például a latin „aquila non captat muscas”, viszont ugyanezt a spanyol kissé átszínezi: „el águila no se entretiene en cazar moscas”, tudniillik ’a sas nem „vesződik” („szórakozik”) légyfogással’. Széles tartománya van az „ajándék ló” kifejezésnek, mint például magyar: „ajándék lónak ne nézd a fogát”; német: „einem geschenkt Gaul schaut man nicht ins Maul”; angol: „never look a gift-horse in the mouth”; spanyol: „a caballo regalado, no hay que mirarle el diente”; orosz: „darovomu kon’u v zuby ne szmotrjat”. A „szegény, mint a templom egere” kifejezés szintén több nyelvben jelenik meg. A számtalan hasonló mondás, közmondás mellett természetesen vannak „nyelvspecifikus” („szó szerint” lefordíthatatlan) mondások (nem is beszélve a szójátékokról), amelyek azonban tudatilag értelmezhetők. Vannak

persze kulturális és „történelemspecifikus” mondások is, amelyek csak hosszabb kontextusba ágyazottan válnak érthetővé, ám így is csak **intellektuálisan**, mint például a spanyol: „Hay moros en la costa” – szó szerint: ’mórok vannak a tengerparton’, vagyis veszély közeleg. Ilyen a magyar „több is veszett Mohácsnál” vagy „nem enged a negyvennyolcból” stb. Nézetem szerint **döntő mértékben** a „belső” rendszerben mutatkozik meg az európai nyelvek egysége, ahogy azt Décsy is értelmezi.

10. A szerző természetesen részletesen elemzi az európai nyelvek fonetikai struktúráját, illetve viszonylagos rokonságát (341–53). E rész alaposága megfelelően bizonyítja az európai nyelvek egységét, különösen ha például egyes afrikai nyelvekre gondolunk, így a khoisan („hottentotta” vagy busman) nyelvcsaládra vetünk egy pillantást (vö. Perrot 1981: 455–72). Ezt az igen különös „mássalhangzókból” (csettintő hangzók, Schnalzlaute, clicks) bővelkedő nyelvet már a XVII. században is észlelték, és élesen eltérőnek találták az európai fonetikai „modelltől”: „a hottentottákat a kotkodácsoló nyelvükről nevezik így” – írta G. Horn (1666: 341).

Décsy még sok egyéb fontos kérdésre hívja fel figyelmünket, például az írás (359–60), a morfológia egyes feltűnőbb egyezései vagy eltérései (360–9), így például ezen belül foglalkozik a grammatikai idők rendszerével, a **habeo** és az **esse** nyelvenként változó funkcióival. Itt ismét az európai nyelvek egységét kell kiemelnünk, például az afrikai (szubszaharai) nyelvekkel szemben, ahol is – a legtöbb esetben – nem létezik „európai módra” a **habeo** és az **esse**, ehelyett sajátos birtoklási forma és helyhez kötöttség olvad össze alig értelmezhető módon (vö. Welmers 1973: 308–42).

11. Nagyon átgondoltan és alaposan külön foglalkozik a szerző a szintaxis nyelvenkénti változásaival és hasonlóságaival (369–82), valamint a szóállomány kérdéseivel (382–5). Igen érdekes a név és névadás európai modelljét (390–400) taglaló rész is.

Amit azonban az Európai Unió minden leendő tagjának feltétlenül ismernie hasznos, az éppen az Európa nyelvi jövőképét elemző-előrejelző fejezet (401–54), különös tekintettel a **második európai nyelvre**, vagyis arra, hogy Décsy előrejelzése szerint melyik nyelv jöhet **elsősorban** szóba, mint közös **európai kommunikációs eszköz**, mint **munkanyelv**. A fejezetben belül még sok egyéb lényeges kérdés is szóba kerül, mint például a tolmácsok szerepe („Az ismeretlen európai tolmács emlékművet érdemel megbecsülésül” – mondja Décsy, 409). Továbbá szól a rövidítésekről, szimbólumrendszerekről (ikonok, piktogramok, ideogramok).

A szerző óvatos: azt ígéri, hogy az **advocatus diaboli** szerepkörében jár el, s mindjárt leszögezi, hogy az igazi, tökéletes, első számú nyelv természetesen az **anyanyelv**, s ennek **elsorvasztása szóba sem jöhet**. Ám egy tágabb horizontú, soknyelvű gazdasági-politikai közösségben (Európai Unió, NATO) elengedhetetlen egy, az anyanyelven túlmutató, több nép által preferált **közös idegen nyelv** (azaz második nyelv) tudása is. Fejtegetései során elismeri a francia nyelv szépségét, erényeit, Európára gyakorolt vitathatatlan hatását. Megállapítja azonban, hogy „Európa országaiban sehol sem annyira idegen a külföldi, mint Franciaországban” (430). Ez azért van, mert nyelvük tekintetében a franciák nem toleránsak; elvárják, hogy minden külföldi a Francia Akadémia szabálya szerint használja a nyelvet; általában is a franciák enyhén lenéznek a franciául hibásan kommunikáló idegent. Nem állítható egyértelműen, hogy Décsy lelkesen üdvözlőné, ha történetesen a francia nyelv lenne Európa egyetlen hivatalos munkanyelve.

Számba jöhetne az orosz nyelv is, de a szerző – bár hosszan és óvatosan elemzi az orosz nyelv hasznosságát – sikeresen mutatja be annak valóságatlanságát, hogy az orosz Európa második nyelve lehessen. Ami azonban a német nyelvet illeti, a szerző kétségtelenül szimpatizál e nyelvvel, s nem is ok nélkül, hiszen a német meglehetősen széles körben ismert Európában, s társadalmi háttere igencsak széles: a tudósoktól kezdve a kézművesekig, parasztokig beszélnek, mégha igen sok eltérő nyelvjárásra is bomlik.

A szerző nem mulasztja el, hogy megemlékezzen az eszperantóról („Europanto”) is, a leginkább kiművelt mesterséges nyelvről, melynek vannak megszállott hívei. Tárgyilagos elemzése igen hamar meggyőz mindenkit arról, hogy ez a nyelv nem lehet Európa munkanyelve. Indokait nem is érdemes felsorolni, hiszen a nyelvészek túlnyomó többsége sem hisz az eszperantó belátható

időn belüli elterjedésében, noha vannak kétségbevonhatatlan előnyei, például az, hogy minden európai egyenlő eséllyel, lelki görcsök nélkül szólhatna e nyelven közeli vagy távoli szomszédaihoz.

Szóba jöhetne még a latin nyelv is, hiszen egykor a latin volt Európa nemzetközi nyelve, s ezt a funkcióját hajdan kiválóan látta el. Ma már azonban egykori népszerűsége leáldozott, noha egyházi területen még használják meghatározott körökben és esetekben. Arról nem is beszélve, hogy számos tudományág régi nyelve a latin.

Ami végül az angol nyelvet illeti (446–51), lehetetlen nem meggyőzőnek találni a szerző érvelését amellet, hogy az angol mindenképpen az első számú esélyes a nyelvi dobogó legfelső fokára. Ez azzal is indokolható, hogy az **angol** vitán felül **már ma is világnyelv**, a világ számos országában anyanyelvként funkcionál. Ugyanakkor azonban – tekintettel szókincsének tekintélyes számú latin–görög örökségére – mintegy folytatása, örököse a latin nyelvnek (egyéb nyelvekből átvett szavaival együtt). Ugyanakkor tudjuk, hogy az angol anyanyelvű igen toleráns az angolul nem éppen tökéletesen beszélő idegennel szemben. Természetesen az angol nyelv sem tökéletes: az írás és a kiejtés között sokszor igen jelentős különbségeket tapasztalunk. Mindamellet az angol nyelv egyre újabb és újabb régiókat, rétegeket, tudományterületeket hódít meg – láthatóan ellenállás és kényszer nélkül. Kényszer? Hacsak nem tekintjük kényszernek azt, hogy majdnem minden területen jószerivel csak angolul lehet nyelvi határokat átszelő mondanivalót kifejezésre juttatni. Décsy egyébként jóslatokba is bocsátkozik, kifejtve, milyen egyszerűsödések várhatók az angol grammatikában (főleg az élő beszédben) az elkövetkező időkben (például a többes szám nivellálódása egyes, ma még rendhagyó esetekben; az igeragozásban az egyes szám 3. személyű *-s* végződés eltűnése; az „ugye/nemde” mondatzáró – jelenleg igen bonyolult – visszakérdezés egyszerűsödése stb.). Lehet, hogy az előrejelzés beválik, lehet, hogy nem, ugyanis a grammatika szerfelett konzervatív aspektusa a nyelvi rendszernek. Ahogy Sapir írja, olyan ez, mintha az emberi faj ősi tudománya alapján egy gyorslejtárt csapott volna össze, amelyben ugyan már nem hisz, de nincs ereje elvetni (Sapir 1921: 100).

12. Décsy Gyula Európa „demostatisztikájával” zárja művét (455–503), amely a legkülönbébb elvi elrendezésben csoportosítja Európa 62 nyelvét, feltüntetve az adott nyelvet beszélők számát is. Egyebek mellett arra is kitér, hogy a fontosabb nyelveket (angol, francia, német, orosz) mely nyelvterület(ek)en hányan beszélik. Kiderül, hogy az angol nyelv kimagaslóan az első helyen áll (300 millió, Angliát nem számítva). Külön érdeme, érdekessége e résznek, hogy felsorolja Európa kihalt nyelveit (498–500), ez kb. 60 nyelvet tesz ki. Ezek között szerepel a **meschera/misher** nép (illetve nyelv), amely – Décsy szerint – feltehetően a magyarok önelnevezésének a forrása. (Megjegyezhető, köteteket tenne ki a **magyar/magyar** önelnevezéssel foglalkozó hiábavaló szófejtési kísérletek története.)

13. Décsy Gyula vázlatosan ismertetett munkája kimagaslóan jelentős állomás azon a történeti úton, amelyen Európa nyelveinek sajátos egységét már többen próbálták megfogalmazni. Décsy jelenlegi nagyívű elemzése nemcsak elismerést kivívó határkö az új évezred elején, hanem korszerű **alaplú**, amelyet sem megkerülni, sem kikerülni nem lehet. Nem valószínű, hogy ilyen volumenben és tudományos alaposággal bárki is hozzászólt volna ehhez a kényes, nagy felkészültséget igénylő, sokszorosán összetett kérdéshez. Az olvasó annyi új és hasznos információ birtokába jut, amit ez az ismertetés terjedelmi korlátok miatt még csak érinteni sem tudott.

Az ismertetett munka **korszerűségére** visszatérve hangosan ki kell emelni azt, hogy az Európai Unió éppen a kibővülés küszöbén áll, s minden jelenlegi vagy jövőbeli tagjának érdekes, izgalmas és mindvégig tudományosan átgondolt, megfontolt, bizonyított mondanivalót tartalmaz, és hasznos ismereteket kínál ez a könyv. Az olvasó fejében az a gondolat is megfogalmazódik, hogy a röviden bemutatott *The Linguistic Identity of Europe* című munkát **kötelező anyagként** kellene beiktatni mint az egyetemi oktatásba, mint a posztgraduális képzésbe. Décsy Gyula munkája mindezek felül az Európai Unió különféle bizottságaiban működő szakemberek, továbbá az adott téma kutatói számára is nélkülözhetetlen referenciamű lehet.

SZAKIRODALOM

- Balázs János 1977. Gyula Décsy: „Die linguistische Structur Europas. Vergangenheit – Gegenwart – Zukunft.” Wiesbaden, 1973. 300 oldal. *NyK.* 79 sz. 301–7.
- Balázs János (szerk.) 1983. *Areális nyelvészeti tanulmányok*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Boas, Franz 1911. *Handbook of American Indian Languages*. Washington, D. C.
- Décsy Gyula 1973. *Die linguistische Structur Europas*. Wiesbaden.
- Décsy Gyula 1977. *Sprachherkunftsforschung*. I. Wiesbaden.
- Décsy Gyula 1991. Semiotics of language counting and languageness. Review article. *Semiotica* 84–3/4.
- Fodor István 1982. A Fallacy of Contemporary Linguistics. *J. H. Greenberg's Classification of the African Languages and his 'Comparative Method'. Fourth Edition*. Hamburg: Buske.
- Hegedűs József 1962. A felfedezések kora és a nyelvtudomány. *NyK.* LXIV. 2. sz.
- Hervas, Y Panduro 1800–1805. *Catalogo de las lenguas de las naciones conocidas...* Madrid (Reprint: Madrid, 1979).
- Horn, Georg 1666. *Arca Noae sive Historia mundi...* Magdeburgi.
- Humboldt, Wilhelm von 1820. *Ueber das vergleichende Sprachstudium in Beziehung auf die verschiedenen Epochen der Sprachentwicklung*.
- Kálmán Béla 1975. Gyula Décsy, Die linguistische Structur Europas. Vergangenheit – Gegenwart – Zukunft. Wiesbaden, 1973. 300. l. *MNy.* 71: 364–71.
- Perrot, Jean 1981. *Les langues dans le monde ancien et modern [...]*. Première partie: les langues de l’Afrique subsaharienne. Paris.
- Pinker, Steven 1994. *The Language Instinct: How the Mind Creates Language*. New York, N.Y.
- Scaliger, Jos. J. 1610. *Opvscvla Varia antehac non edita...* Parisiis.
- Welmers, Wm. E. 1973. *African Language Structures*. University of California Press. Berkeley – Los Angeles – London.

Hegedűs József